

ԱՌԿԱՅԱՑՄԱՆ ԿԱՐԳԻ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ԱՐԵՎՄՏԱՀԱՅ ԶԱՓԱԾՈՅՈՒՄ

Հոգվածում ներկայացվում են որոշյալ և անորոշ առման ձևախմբատային հատկանիշները արևմտահայ չափածոյում: Սույն քննության մեջ բերվում են առկայացման ձևային դրսևորումների օրինաչափ և դրանցից շեղվող այն կառույցները, որոնք հանդիպում են արևմտահայ բանաստեղծների ստեղծագործություններում: Իմաստային դաշտի մանրակրկիտ ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ անորոշ հոդն ունի ոչ միայն անորոշության իմաստային գործառնություն, այլև իբրև վերաբերական այն հանդես է գալիս իմաստային ամենատարբեր նրբերանգներով՝ արտահայտելով հեղինակի զգացմունքային աշխարհը: Որոշիչ և անորոշ հոդերը արևմտահայ չափածոյի ոճավորման կարևորագույն միջոց են: Ըստ այդմ էլ, նրանք պիտի արժևորել իբրև գեղարվեստական խոսքի ոճավորման կարևորագույն միջոցներ:

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ. առկայացման կարգ, որոշյալ և անորոշ հոդ, ձևույթ, հոլով, ձայնավոր, բաղաձայն, արևմտահայերեն, հնչերանգ, հանգավորում, բանաստեղծական խոսք:

Արևմտահայերենում առկայացման կարգն ունի արտահայտության որոշակի դրսևորումներ, որոնք պայմանավորված են արևմտահայերենի լեզվական կառուցվածքի հատկանիշներով: Հետևելով այն լեզվաբաններին, որոնք առկայացման կարգի ենթակարգեր են համարում ցուցական, դիմորոշ, ստացական, որոշյալ

և անորոշ առումները¹, սույն աշխատանքում ներկայացրել ենք որոշյալ և անորոշ առումների ձևախմբատային հատկանիշները արևմտահայ չափածո խոսքում՝ միաժամանակ արժևորելով դրանց կարևորագույն դերը բանաստեղծական խոսքի ոճավորման համար:

Որոշյալ առման դեպքում առարկայական իմաստ արտահայտող միավորը հայտնի է, իսկ անորոշ առման դեպքում՝ ոչ: Գ. Զահուկյանը, **ս, դ, ն** վերջամասնիկներին հատուկ համարելով «որոշելու, անմիջականացնելու իմաստը», դրանք կոչում է «առկայացական հոդեր»²:

Արտահայտելով ցուցական, ստացական և դիմորոշ իմաստներ՝ դրանք միաժամանակ բառը դարձնում են որոշյալ հաղորդակցման տվյալ տիրույթում³: Հայերենի զարգացման ընթացքում **ն** հոդի մեջ ամրակայվում է որոշյալության իմաստի արտահայտման գործառնությունը, որի դիրքային տարբերակը **ը** ձևույթն է՝ ձևավորված գրաբարում **ըն**-ով (*ձուկն, մուկն, գաղաթն* և այլն) վերջացող բառերի մեջ **ն**-ի՝ իբրև որոշիչ հոդի, անկման միջոցով: **Ը**-ն՝ իբրև որոշիչ հոդ, միջին հայերենում դեռևս չի գործածվում⁴. այն գործածության մեջ է մտնում նոր գրական հայերենում:

1 Տեն Հ. Պետրոսյան, Ակնարկներ հայերենի պատմական ձևաբանության, Հոդային կարգ, Եր., 1976, էջ 26-29:

2 Գ. Զահուկյան, Հայոց լեզվի զարգացումը և կառուցվածքը, Եր., 1969, էջ 139:

3 Տեն Նշվ. աշխ., էջ 284:

4 Տեն Ակնարկներ միջին գրական հայերենի պատմության, Եր., 1975, էջ 79:

Որոշյալ և անորոշ առումներն ունեն ձևախմաստային տարբերակվածություն և՛ արևելահայերենում, և՛ արևմտահայերենում:

Գեղարվեստական խոսքում հոդերի կանոնարկված գործածություններին զուգահեռ հանդիպում են դրանց բազմաթիվ գործառնություններ, որոնք խոսքը դարձնում են ինքնատիպ, ներագդու և հասանելի ընթերցողի մտքին ու հոգուն: Ըստ այդմ՝ հոդերի գործածությունը ստանում է ոճական որոշակի արժեք ինչպես գեղարվեստական արձակում, այնպես էլ բանաստեղծական խոսքում: Յուրաքանչյուր հեղինակի լեզվում հոդի մասնավոր դրսևորումները պայմանավորված են գրողի լեզվամտածողության առանձնահատկություններով, ստեղծագործության ժանրային հատկանիշներով, բովանդակությամբ, տողաչափի պահպանման և հանգավորման պահանջով: Պետք է նշել, որ բանաստեղծական խոսքում առկայացման կարգի յուրաքանչյուր դրսևորում խոսքին տալիս է ոճական որոշակի «երանգավորում» և կազմում է բանաստեղծական խոսքի ոճավորման կարևորագույն միավորներից մեկը¹:

Որոշյալ և անորոշ առումները արևմտահայերենում արտահայտվում են **ս**, **ը**, **մը**, **մըն**, **մի** ձևությների և դրանց բացակայության միջոցով (գրո ձևությ): Արևմտահայ հեղինակները հոդերի գործածությունը բանաստեղծական խոսքում կատարում են մեծ վարպետությամբ՝ այն դարձնելով իրենց ասելիքի արտահայտության հիմնական միջոցներից մեկը:

Արևմտահայերենում **ը** և **ս** որոշիչ հոդերին բնորոշ են գործառական հետևյալ օրինաչափությունները.

Ն որոշիչ հոդը գործածվում է ձայնավորով վերջացող բառի կամ բա-

ռաձևի հետ: Օրինակ՝ «Մեկ միես, մեկ միալ ... *նավասարին*»²:

«*Հովին շունչին* տակ ընդհատ զանգակատան երգ մը չէ»,

Որ *սարերուն* կը պատմե հին մներգ մը սգավոր»³:

Քանի որ արևմտահայերենում որոշիչ հոդ ստանում են թեք հոլովները ևս, հետևաբար եթե հոլովակազմիչ ձևությ ձայնավոր է, ապա բառաձևը ստանում է **ս** որոշիչ հոդը, օրինակ՝

«Օդը պարզ էր, հողմը մեղմիկ,
ծովուն ջուրերն ալ հանդարտիկ...»
(ՊԴ, 77):

Արևմտահայերենում սեռական հոլովը ստանում է որոշիչ հոդ, որը ունի նաև շարահյուսական որոշակի արժեք: Եթե սեռականով դրված գոյականը անորոշ առումով է, այն հանդես է գալիս որոշիչ գործածությամբ, իսկ եթե որոշյալ առումով է գործածված, ունի հատկացուցչի կիրառություն:

«Համբուրին հեթ շիթ միբզգացի արտասվաց,

Աչերս տեսան *արցունքներու* լոկ երկինք» (ՊԴ, 7):

Արցունքներու երկինք կապակցության մեջ ունենք *արտասվալից երկինք* իմաստը:

«Երբ որ տեսավ արյունլըվա *վարդին* ծոց՝

Վարդատարփիկ բլբուլն դողով թռչեցավ» (ՊԴ, 8):

Վարդին ծոց կապակցության մեջ ունենք հատկացուցիչ՝ *վարդը*, որի հատկացյալը *ծոց*-ն է:

«Փշրի՛ *Պարսկին* անդուլ կացին

Հայք բավ լացին» (ՊԴ, 9):

Ինչպես տեսնում ենք, որոշյալ առման դեպքում ունենք հատկացուցիչ, որն ունի հատկացյալ:

«Որակականի առումով սեռական անունը եզակի անորոշ ձևով վերագրուելով այլ անուններու՝ որակական

1 Տե՛ս Լ. Եզեկյան, Ոճագիտություն, Եր., 2003, էջ 249–254:

2 Պ. Դուրյան, Երկեր, Եր., 1947, էջ 78:

3 Ռ. Սևակ, Երկեր, Եր., 1955, էջ 34:

մականունի յատկութիւն կը ստանա»¹, իսկ հատկացուցչի պաշտոնում ձայնավորահանգ բառերում (ոչ միայն գոյականների, այլև առարկայական իմաստ արտահայտող այլ խոսքի մասերի դեպքում) սեռականը միշտ որոշյալ առումով է գործածվում.

«Որուն ականց տեղ անգին՝

Դառնաթախիծ մըտածմանց ... »
(ՊԴ, 8):

Աներկբա է, որ «արևմտահայերենում որոշիչ և հատկացուցիչ սեռականների համար հոդառությունը քերականական տարբերակիչ հատկանիշ է»²:

Ժամանակի անունների հետ որոշիչ հոդի գործածությունը սեռական հոլովում նրանց տալիս է ժամանակային տիրույթի որոշակիացման իմաստ, օրինակ՝

«Ի՛նչ անուշ է հանդարտիկ հովն *իրիկվան*» (ՌՍ, 19):

«Գիշեր է լուռ, հանդա՛րտ գիշեր *ամառվան* » (ՌՍ, 21):

Նշված բառերն ունեն որոշչի իմաստ:

Ուղղական-հայցական հոլովով դրված ուղիղ խնդիրը գործածվում է որոշյալ առումով, օրինակ՝

«Նու կուգա Հայոց մարգերեն կարմիր,

Ազատեց Քրդեն Հայր վըշտակիր»
(ՊԴ, 10):

Ուղղականաձև ներգոյականը նույնպես գործածվում է որոշյալ առումով, օրինակ՝

«Ո՛չ, թուր չէ *ձեռքն*, այլ խաչ բռներ արդեն» (ՊԴ, 10):

Հաճախադեպ է տեղի մակբայների՝ որոշյալ առումով գործածությունը ներգոյականի իմաստի արտահայտման համար, օրինակ՝

«Քաղաքներու կը պլպլա Լույսն *հենուն*» (ՌՍ, 21):

«Վարը քնացող ջուրին վրա տրտմաբար» (ՌՍ, 22):

Կապային ներգոյականի կառույցը նույնպես կարող է հանդես գալ որոշիչ հոդով, որը որոշյալությունը ընդգծելու համար կարող է դրվել և՛ կապի, և՛ կապական բառի վրա, ինչպես՝

«Ո՛ր, անոնց *գանգերուն մեջը*՝ հաղթանակներու

ծարավեն գինով արծիվներու...»³:

Բացառական հոլովը նույնպես գործածվում է ն որոշիչ հոդով, քանի որ այն ձայնավորահանգ է, օրինակ՝

«Չը ցայտեր *աչքեն* շանթեր, այլ սե՛ր, գու՛թ. Դողա անկե Քուրդ» (ՊԴ, 10):

Գործիական հոլովը ևս կարող է հանդես գալ որոշիչ հոդով: Չնայած բաղաձայնահանգ լինելու պատճառով այն պիտի որ որոշիչ հոդ չստանար⁴, սակայն արևմտահայ բանաստեղծական խոսքում այն հաճախ է հանդիպում որոշյալ առումով, օրինակներ՝

«Արեգակն իր *մահովը* հորիզոններն եղեռնորեն՝ կը ներկեր ...» (Ս, 166):

«Մայրամուտի քաղցրիկ *շունչովը* լեցուն» (ՌՍ, 19):

Յու. Ավետիսյանը նշում է այն հանգամանքը, որ պայմանավորված Պոլսի բարբառում որոշիչ հոդով գործիականի հնարավոր գործածությամբ՝ արևմտահայերենում արձանագրվում է որոշիչ հոդի գործառնությունը գործիական հոլովի հետ, որն իր մեջ ունի նաև ստացականության իմաստ⁵.

Արևմտահայ չափածո խոսքում հանդիպում ենք գործիական հոլովի հետ որոշիչ հոդի գործածության բազմաթիվ օրինակների: Ն որոշիչ հոդը գործածվում է ձայնավորով սկսվող բառից առաջ. սա ն-ի օրինաչափորեն

1 Եդ. Տասնապետեան, Քերականութիւն, Անթիլիաս, 1990, էջ 153:

2 Յու. Ավետիսյան, Արևելահայերենի և արևմտահայերենի զուգադրական քերականություն, Եր., 2007, էջ 49:

3 Սիամանթո, Ընտիր երկեր, Եր., 1957, էջ 5:

4 Ռ. Սաքապետոյան, Արևմտահայերենի դասագիրք, Եր., 2006, էջ 132:

5 Տե՛ս Յու. Ավետիսյան, նշվ. աշխ., էջ 50:

հաստատված գործառույթ է և՛ ար-
ևելահայերենում, և՛ արևմտահայերե-
նում:

«Նա մեր հայ եղբարց *արցունքն է*
քավեր» (ՊԴ, 10):

Այլ-ից առաջ ևս գործածվում է **ն**
որոշիչ հոդը:

«Ու *ամենքն ալ* հոն պիտի ըլլան,
այսօր մեզի հետ» (Ս, 5):

«Ասուպ կ'ըլլան, կ'ըլլան *վարդերն*
ալ՝ վերբեր»¹:

Ի հակադրություն արևելահայերե-
նի, որտեղ բացառվում է բաղաձայնից
առաջ **ն** որոշիչ հոդի գործառույթը /
չհաշված *սկ, սպ, գք, գգ, շփ* և նման
կապակցություններով սկսվող բառե-
րը/, արևմտահայերենում նման գոր-
ծածությունները հաճախադեպ են:
Նրանք կիրառելի են հատկապես բա-
նաստեղծական խոսքում՝ պայմանա-
վորված մի շարք գործոններով, օրի-
նակ՝

«*Ձեկյունն* չ'եկավ նժդեհ ձակատս
շոյելու» (ՊԴ, 7):

Ն հոդը արևմտահայերենում, մաս-
նավորապես չափածո խոսքում գոր-
ծածվում է **հ**-ից

և **ե** ձայնավորից առաջ. «Պետք է
ասել, որ արևմտահայ գրողները հա-
մեմատաբար ազատ են գգում իրենց
հ (*հո* գիր) և **յ** (*հի* գիր) հնչյուններով
սկսվող բառերից, իսկ երբեմն էլ նույ-
նիսկ բաղաձայնից առաջ հոդերի ընտ-
րության հարցում»²:

«Դեպի քաղաքներն ու գյուղերն ու
հնձաններն հեռավոր» (Ս, 4):

«Հայն ու դամբանն, տաճարն, *հյու-
ղակն՝ Հայաստան»* (ՊԴ, 15):

Ն-ի գործածությունը **հ**-ից առաջ
տիրապետող է, երբեմն կարող է գոր-
ծածվել նաև **ը** որոշիչ հոդը, օրինակ՝

«Բանալու համար մեծ *ճամփաները*
Հույսին» (Ս, 4):

Նույնը վերաբերում է նաև **ե**-ից
առաջ **ն** և **ը** հոդերի գործածությանը,
օրինակ՝

«Դեպի *եղեռնը երկարեցին ...»* (Ս,
5):

«Ու անոնք ալ որ մեր *վարպետներն*
եղան ընդվզումի» (Ս, 5):

Հ-ից և **ե**-ից առաջ **ն** որոշիչ հոդի
տիրապետող կիրառությունը պայմա-
նավորված է նաև բանաստեղծական
խոսքում հնչերանգի երաժշտական
երանգավորման պահանջով: Համե-
մատենք՝

«Է՛ր կը հանձնես տերևը՝ գուժ մը-
րըրկին

Լեռան *ավազն՝ հեղեղներուն* մոլե-
գին» (ԴՎ, 21):

Բերված օրինակը վկայում է այն
մասին, որ **հ**-ից առաջ **ն** որոշիչ հոդի
գործածությունը ոչ միայն տիրապե-
տող է, այլև ձգտում է օրինաչափու-
թյան: Օժանդակ բայի զեղչման դեպ-
քում ևս Դ. Վարուժանը գործածում է **ն**
որոշիչ հոդը:

«Երազանքի համար է մեր օրորանն
Ու *անկողինն՝* հույզի, *շիրիմն՝* լըռու-
թյան» (ԴՎ, 20):

Բանաստեղծական խոսքում հա-
ճախ որոշիչ հոդը դառնում է հանգա-
վորման կարևոր միջոց, օրինակ՝

«Ի՛նչ անուշ է հանդարտիկ *հովն*
իրիկվան,

Մայրամուտի քաղցրիկ շունչովը լե-
ցուն.

Ճաղիկները կը մթագնին, կը հեան,
Կը նվազի *թռչնիկին* երգը ցնծուն...»
(ՌՍ, 19):

Ն որոշիչ հոդի գործածությունը
բանաստեղծական խոսքում որոշա-
կի երաժշտականություն է ստեղծում,
և այն դառնում է թե՛ բաղաձայնույ-
թի դրսևորման և թե՛ հանգավորման
արտահայտման միջոց: Այսպես՝ Վա-
րուժանի բանաստեղծություններում
հաճախադեպ է **ն** որոշիչ հոդի գոր-
ծածությունը տողավերջում:

«Սրբազա՛ն քնար, պիտ լարերն իր

1 Դ. Վարուժան, Երկերի լիակատար ժողովածու,
հտ. 1, Եր., 1986, էջ 5:

2 Յու. Ավետիսյան, նշվ. աշխ., էջ 57:

մըկըրտվին՝

Մարտիրոսված եղբայրության
ավագանն» (ԴՎ, 14):

Տողամիջում նրա գործածությունը
հաճախ ստեղծում է արտասանական
դադար, որով ընդգծվում է որոշյալ
առումով դրված բառը, օրինակ՝

«Ուր *գաղափարն*՝ պիտի բնակի
գերդ Աստուած» (ԴՎ, 14):

«Կը տրոփե մեջս երգերու *սաղմն*.
կըսպասեմ » (ԴՎ, 13):

Ինչպես երևում է, հոդերը կարևո-
րագույն բաղադրիչ են հանդիսանում
բանաստեղծության հանգավորման
համար:

«Գա Մայայց սարեն, նա *ձախն ու*
աջը

Մովսեսի քընարն, Ղևոնդի *խաչը...*»
(ՊԴ, 10):

Հոդի ընտրության համար կարևոր
է նաև բանաստեղծության բովան-
դակությունը: Օրինակ՝ Սիամանթոյի
«Հույսին ճամփան» բանաստեղծու-
թյան բովանդակությունը թելադրում
է հեղինակին հույսի ճանապարհի ողջ
դժվարությունը ներկայացնել որոշյալ
առման համար հիմնականում գործա-
ծելով **ը** որոշիչ հոդը, որը գործածված
է նաև ձայնավորից առաջ, օրինակ՝

«Բայց նվիրական *Ցավը ինքն* իր մե-
ջը ձգե՛» (Ս, 4):

Ը հոդը որոշակի արտասանական
դադարների համար ինքնատիպ գոր-
ծառնություն է հանդես գալիս նաև Պ.
Դուրյանի «Նոր սև օրեր» բանաստեղ-
ծության մեջ.

«Մինչ բնության՝ ընկան արյան *դա-*
րերը,

Աշխարհ մը կա արցունք թափող
սարերը» (ՊԴ, 19):

Անորոշ առումն արտահայտվում է
մը (**մըն**) և 0 (զրո) ձևությոնների միջո-
ցով: Անորոշ հոդը ներկայանում է **մը**
և **մըն** տարբերակներով. **մըն** տար-
բերակը հանդիպում է հիմնականում
էական բայից ու **ալ** շաղկապից առաջ
ընկած դիրքում: Երկու տարբերակ-

ներն էլ հոդառու բառի նկատմամբ
վերջահար անշեշտ տարրեր են: Ձայ-
նավորից առաջ **մը**-ի ը-ն սղվում է և
դրվում է ապաթարց **մ**՝: Օրինակներ՝

«Հոս կը պառկի: Քուն *մըն է* այդ՝ որ
երբեք

Պիտ՝ չը բանա իր այդ գոցած աչ-
քերն հեգ» (ԴՎ, 19):

«Փռա՛ց օրեր, ձեզ մոռնա՛լ ...

Երբե՛ք, այլ ձեզ պատրույզ *մ'ըլլալ*,
ու լույս տալ» (ՊԴ, 17):

Մի ձևությոն **ալ**-ից առաջ ևս գոր-
ծածվում է **մ**՝ ձևով.

«Մեկ *մ'ալ* հանկարծ սանդուխտն

Վեր ելնելու ոտնաձայն մը ...» (ՊԴ,
77):

Սակավ, բայց գործածվում է նաև
անորոշ հոդի **մըն** տարբերակը, օրի-
նակ՝

«Աչքերնուդ շող *մըն ալ*, ըստեպ, չի
ցայտեր» (ԴՎ, 15):

Քանի որ **հ**-ից առաջ տարածված է
ն և ոչ թե **ը** որոշիչ հոդի գործածու-
թյունը, պատահական չէ **հ**-ից առաջ **մ**՝
ձևի գործածությունը ևս:

«Պիտ միանա ծիծաղ *մ'հիմակ* այս
սուգին» (ԴՎ, 21):

«Անոնք, անգետ, կը ծածկեն, հո՛ն,
քիչ *մ'հեռուն*» (ԴՎ, 23):

Օժանդակ բայից առաջ նույնպես
գործածվում է **մ**՝ ձևությոն. **մըն**-ով կա-
ռույցները սակավադեպ են: Օրինակ՝

«Ո՛հ, կարծես թե նա երկնային

Զըվարթուն *մ'էր* վար իջած» (ՊԴ,
77):

Ապաթարցով **մ**՝ ձևը սակավ, բայց
հանդիպում է նաև անջատ գրությամբ,
օրինակ՝

«Եթեր *մ'աստեղց*, ուր փոխան

Հրաշեկ սլացք կը շողան» (ՊԴ, 26):

Բաղաձայնից առաջ անորոշ առ-
ման համար գործածվում է **մը** ձևույ-
թը: Օրինակ՝

«Բնությունն ուզեց այդ մարմընույն
մերժըված

Պապասպարան մը նըվիրել, ո՛հ,
առանց

Մըտածելու թե *գերեզման մը* կուտա՞ն» (ԴՎ, 19):

Անորոշ հողը բազմիմաստ է. այն բացի անորոշ, անծանոթ առարկա կամ անձ ցույց տալուց, ունի իմաստային տարբեր գործառնություններ, որոնք հատկապես մեծ արժեք են ստանում բանաստեղծական խոսքում, որտեղ նրա գործածությունը դառնում է ստեղծագործության ոճավորման անբաժանելի մասը: Այսպես՝ Ռ. Սևակի «Հոգիս» բանաստեղծությունը բանաստեղծի հոգեկան աշխարհը ներկայացնող ինքնատիպ մի պատկեր է, որտեղ գարնանային հիասքանչ, ուրախ և գունեղ բնակարան կանաչող դաշտերի և երփնաթույր ծաղիկների հակադրապատկերը անժամանակ թառամած մի տերև է՝ նման իր հոգուն: **Մը** անորոշ հողի գործածությունը **տերև** բառի հետ՝ գուգընթաց գարնան՝ շոշափելիորեն կենսալի թրթիռով լի գույները ներկայացնող **և** որոշիչ հողով ուղեկցվող բառերի մեջ ավելի շոշափելի է դարձնում մեռնող տերևի «կերպարը»: **Մը** հողը իր իմաստային ողջ նրբերանգներն է ներկայացնում բանաստեղծության մեջ. այն և՛ վերաբերականի իմաստ ունի, և՛ առկայացման կարգին բնորոշ՝ առարկայի խոսքային միջավայրում շոշափելի դարձնելու իմաստ:

«Հիվանդ *տերև մը* տեսա կանաչին մեջ դաշտերուն,

Ի՛նչ աղվոր էր գարունը, փափուկ հովեն օրորուն...» (ՌՄ, 23):

Բանաստեղծության ավարտին հեղինակը կրկնում է առաջին տողը՝ «Հիվանդ *տերև մը* տեսա կանաչին մեջ դաշտերուն»: Մեռնող տերևին համեմատում է իր հոգու հետ՝

«Անժամանակ թարշամած գարնան *տերև մ՛* է հոգիս» (ՌՄ, 23):

Ավելին՝ տերևն այդ դառնում է որոշակի, շոշափելի ոչ միայն հեղինակի, այլև ընթերցողի համար:

Մը ձևույթը ինքնատիպ իմաստաո-

ճական գործառնությո՞ւնի Պ. Դուրյանի գրչի տակ:

«Սիրել» և «Դրժել» բանաստեղծությունների մեջ **մը** ձևույթը, վերաբերականի իմաստ ձեռք բերելով, արտահայտում է սեր, քնքշանք, խանդաղատանք.

«Բույլ *մը* նայվածք, *փունջ մը* ժլպիտ,

Քուրա մը խոսք դյութեց իմ սիրտ» (ՊԴ, 28):

Բանաստեղծության կառուցման գլխավոր միջոցներից մեկը դառնալով՝ **մը** ձևույթը պատկերը դարձնում է շոշափելի և ներագու: Տաղանդավոր հեղինակի գրչի տակ այն արտահայտում է սիրող մարդու հոգեկան ներաշխարհը ներկայացնող ամենատարբեր իմաստային երանգները.

«Ո՛հ, *խուրձ մը* վարս, *եղեմ մը* շունչ, *Շրջազգեստ մը* շրշեց իմ շուրջ» (ՊԴ, 28):

«*Եթեր մը* տրոփ», «*փունջ մը* բոց». սրանք սիրող սրտի թրթիռը պատկերող անկրկնելի կառույցներ են: Այս օրինակները միայն բավական են՝ արժևորելու համար **մը** ձևույթի ոճական անկրկնելի դրսևորումները բանաստեղծական խոսքում և կարևորելու այն իբրև բանաստեղծական խոսքի կառուցման ինքնատիպ միավոր:

Իբրև վերաբերական **մը** ձևույթը հետաքրքիր ժամանակային տիրույթ է ստեղծում ժամանակ ցույց տվող բառերի հետ, օրինակ՝

«Եկո՛ւր, որպեսզի մեր շրթունքները քո շրթունքներդ ընդունին ...

Վայրկյանի մը ու *հավերժության մը* համար» (Ս, 6):

Այն երբեմն խոսքային որոշակիության տիրույթ է բերում, և բառը տվյալ պատկերում այնքան շոշափելի է, որ **մը** հողի հետ արտահայտում է որոշյալ առման իմաստ.

«*Գիշեր մը*, արյունոռուշտ կատաղանքի ու կորուստի գիշեր» (Ս, 15):

Այստեղ խոսքը այն ահավոր գիշեր-

վա մասին է, որ ներկայացնում է Սի-
ամանթոն «Ճակատամարտը» բանաս-
տեղծության մեջ:

Մը ձևությոը հաճախ է հանդես գա-
լիս **անգամ** բառի հետ, օրինակ՝

«Հայ մայրերը հետին *անգամ մը* սև
արեգակին և ապագային ժպտելով՝

Այլևս ալիքներուն հետ կը մեռնին»
(Ս, 221):

Մը ձևությոը հաճախ հանդիպում է
նաև բանաստեղծությունների վեր-
նագրերում, օրինակ՝ «Հաղթանակ *մը*»
(Ս, 182), «Մոր *մը երազը*» (Ս, 196):

Կոչականները հաճախ հանդիպում
են անորոշ առման գրո ձևությոը,
որի լավագույն օրինակն է Սիաման-
թոյի «Տեսիլքը» բանաստեղծությունը՝
նվիրված Մաշտոցին.

«Ո՛վ հրաշալիք, ո՛վ հավատքի ան-
յուրթական հուր,

Ո՛վ զարմանագործ գորություն,

Ո՛վ բոցեղեն բժժանք, ո՛վ անլույծ
խորհուրդ...» (Ս, 242):

Անորոշ հոդի ձևախմաստային գոր-
ծառնությունների բազմազանությունը
փաստում է այն, որ նրանց գործածու-
թյան համար կարևոր է բանաստեղծա-
կան տողաչափի պահպանումը, հան-
գավորումը, պատկերի իմաստային
նրբերանգները, բանաստեղծական
երաժշտականության պահպանումը
և, վերջապես, բանաստեղծության բո-

վանդակությունը:

Ինչպես **ն** և **ը** որոշիչ հոդերը, այն-
պես էլ **մը** անորոշ հոդի ձևային բոլոր
տարբերակները արևմտահայ չափա-
ծո խոսքի կառուցման և ոճավորման
համար կարևորագույն միավորներ են
թե՛ ձևային կառույցներում, թե՛ իմաս-
տային դաշտում: Անորոշ հոդը ոչ մի-
այն անորոշ առման իմաստի գոր-
ծառնոյթ ունի, այլև վերաբերականի,
ավելին՝ երբեմն կարող է նաև որոշյա-
լության իմաստ արտահայտել բանաս-
տեղծական տվյալ պատկերում:

Հետևաբար խոսելով արևմտահայ
չափածոյում առկայացման կարգի որո-
շյալ և անորոշ առման ենթակարգերի
դրսևորումների մասին՝ պետք է նշենք,
որ լինելով ձևաբանական մակարդա-
կի միավորներ՝ այդ կառույցներն ունեն
ոճական կարևոր գործառնոյթ և հան-
դես են գալիս իբրև բանաստեղծության
ոճավորման անհրաժեշտ միջոցներից
մեկը: Արևմտահայ չափածոյում **ն** և **ը**
որոշիչ հոդերի և **մը** (**մըն**, **մ՛**) անորոշ
հոդի դրսևորումները պայմանավոր-
ված են ոչ միայն արևմտահայերենում
առկայացման կարգի ձևախմաստային
առանձնահատկություններով, այլև
գրողի լեզվամտածողությամբ, ասե-
լիքի նպատակաուղղվածությամբ,
բանաստեղծական խոսքի կառուցման
անհրաժեշտ գործոններով:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ս – Սիամանթո, Ընտիր երկեր, Հայպետհրատ, Երևան, 1957, 251 էջ:
2. ԴՎ – Դանիել Վարուժան, Երկերի լիակատար ժողովածու, երեք հատորով, հ. 1, Երևան, 1986, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., 594 էջ:
3. ՌՍ – Ռուբեն Սևակ, Երկեր, Հայպետհրատ, Երևան, 1955, 260 էջ:
4. ՊԴ – Պետրոս Դուրյան, Երկեր, Հայպետհրատ, Երևան, 1947, 442 էջ:

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ КАТЕГОРИЙ ОПРЕДЕЛЕННОСТИ И НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ В ЗАПАДНОАРМЯНСКОЙ ПОЭТИЧЕСКОЙ РЕЧИ

ИРИНА МЕЛКОНЯН

ЕГУ, кафедра диаспорологии, соискатель

В статье представлены формо–смысловые свойства определенных и неопределенных значений категорий в западноармянской поэтической речи. В настоящем исследовании приведены закономерные и отклоняющиеся от них структуры форменных проявлений грамматических категорий определенности и неопределенности, которые встречаются в произведениях западноармянских поэтов. Тщательное изучение смыслового поля показывает, что неопределенный артикль имеет не только смысловую функцию неопределенности, но и в качестве реляционного выступает в самых различных смысловых нюансах, выражая эмоциональный мир автора. Определенные и неопределенные артикли являются важнейшим средством стилизации западноармянской поэтической речи. При этом их нужно оценивать в качестве важнейших средств стилизации художественной речи.

PECULIARITIES OF EXPRESSING THE CATEGORY OF DETERMINATION IN WESTERN ARMENIAN VERSE

IRINA MELKONYAN

YSU, Chair of Diaspora Studies, Applicant

The article presents form and semantic features of the definite and indefinite articles in Western Armenian verse. The research envisages regular and diverted structures of article forms which are found in the works of Western Armenian poets. The detailed study of the semantic aspect of article shows that an indefinite article does not only have semantic function of indefiniteness but it also functions as an emotive word with various semantic nuances expressing the emotional world of an author. Definite and indefinite articles in Western Armenian verse are one of the most important means of speech styling. Therefore, they should be valued as an important means of style in fiction.